

NARTE VELIKONJA — ŠOLSKA SKICA*

(Gospa Amalija)

Učitelji slovenščine imamo (poleg zgodovinarjev) posebej pomembno dolžnost: skupaj z učenci odkrivati, raziskovati in vrednotiti kulturnozgodovinsko substanco svoje regije, v katero sodi tudi t.i. domoznanska književnost (ona od včera in seveda tudi današnja). Moramo ji le najti pot v šolski vsakdanjik in predvideti trenutek, ko se ji bomo lahko učinkovito posvetili. Že pozabljene ali spregledane strani utegnejo naše delo požlahtniti, saj, kot modruje star nemški pregovor, šele rja da pravo vrednost kovancu.

Ob stoletnici rojstva Narteja Velikonje, pisatelja z Dola pri Otlici nad Vipavsko dolino, velja razmisliti, kaj iz njegovega opusa bi lahko vzeli za "šolsko rabo" (zaradi svojih izkušenj se bom seveda omejil predvsem na srednjo šolo) in kako bi potem izbrano interpretirali. Najprej si moramo seveda ustvariti čim popolnejši literarni raz/pregled (kar je zaradi nedosegljivosti posameznih del zamudno in težko opravilo), šele nato se odločimo za izbor. Sodimo, da je N. Velikonja zmožel/znal biti tudi umetnik, o čemer pričajo mnoge njegove strani z visoko estetsko vrednostjo. Zato je prav, da vsaj nekatere izmed njih približamo učencem (možnosti, da to storimo, imamo dovolj na vseh stopnjah).

Meni se je ob/po branju Gospe Amalije izoblikovala naslednja skica ure o pisatelju in interpretaciji te njegove novele.

*

"Človeške misli se polasča nemoč. Pa se zdi, kot da smo nekaj pozabili v preteklosti, neko izročilo, ki bi nas utegnulo rešiti, zato se obračamo nazaj, ker bi ga radi našli za svojo rešitev." (Dane Zajc)

*

Osebna motivacija. Najprej bi rad navedel nekaj vzrokov in spodbud, zaradi katerih sem segel po delih N. Velikonje. Korenine mojega rodu segajo prav v kraje, kjer je službovala babica Amalija, spominjam pa se tudi, čeprav ne več jasno, dedkovega spoštljivega omenjanja pisateljevega imena. Zaradi dolgoletnega planinarjenja po Golakih, Čavnu, Kuclju pa me je zanimalo, kako je "planoto" videl in opisal domačin pisatelj. V opusu sem vseskozi iskal zlasti svojo "pot", staro "sredčavensko, boršnarsko" romarsko pot, ki se tako lepo in zapeljivo vije ob bokih čavenskega pogorja tja proti romarski cerkvi Device Marije nad Vitovljami, pa sem kar malo razočaran lahko prebral o njej le v *Besedah*, na str. 145, dva stavka: "Na stezi, ki gre pod Kuceljem do vitoveljske cerkve, je poskočil kamen." Posebna spodbuda je bila tudi trditev A. Puhar o "izbrisu (pisatelja in njegovega dela) iz spomina" in nazadnje slavistova želja po odkrivanju in razbiranju neznanega, takšnega, kar potem izziva nove korake v razredu...

*

"Zdaj iščem to lepoto..." (Moje literarne laborije)

*

Motivacija učencev: stoletnica rojstva doslej (pre)malo znanega slovenskega pisatelja.

Učni cilji: predstaviti življenje in delo Narteja Velikonje, interpretirati novelo *Gospa Amalija* in pri tem uporabiti metodo prepoznavanja (strukturiranja) raznih tipov karakterizacije osrednje junakinje (po Z. Dikliću). (Ker želimo/potrebujemo usmerjeno branje, moramo predtem natančno predvideti vprašanja in izdelati naloge za učence.)

* Predavano na Velikonjevih dnevih v Ajdovščini, 15. novembra 1991.

Didaktični algoritem:

- *priprava*: damo navodila za domače branje (kriteriji izbire so: novela je estetsko nadpovprečno pisateljevo delo in zanj dovolj tipično, primerno za šolsko interpretacijo, fabulativno privlačno in z zelo zanimivo snovjo ter primerljivo z že obravnavano literaturo, npr. s Pregljem, kar je didaktično uporabno za morebitno raziskovalno nalogo primerjalnega tipa); razdelimo shemo karakterizacij in delovne liste (nastajajo tudi izpisi/zapisi v dnevnik branja);

eden izmed učencev v referatu (lahko) opravi sociološko karakterizacijo junakinje → poročilo;

ostali učenci oblikujejo psihološko karakterizacijo, tovrstni razvoj osrednjega lika; dva učenca ali trije izdelajo iz vseh zapiskov sintetični zapis → poročilo;

- **predhodna ura** (končujemo interpretacijo Pregljeve novele o Matkovi Tini, torej prehod v socialni realizem, in v sklepnih minutah prikažemo asociativno skico MATI-SIN; pregledamo poročila in referat.
- **učna ura**: Narte Velikonja - *Gospa Amalija* (3. razred);
- izhajamo iz asociograma, da bi lažje spodbudili razmišljanje o umetniškem videnju ene izmed oblik tovrstnega odnosa;
- bio-in bibliografsko zgoščeno označimo avtorja;
- problemsko preletimo literaturo o avtorju in izbranem delu;
- referat (o sociološki karakterizaciji osrednje osebe);
- poročila (o psihološki karakterizaciji); dopolnjevanje zapisov učencev; razgovor;
- lahko izdelamo tudi etično karakterizacijo, ki jo sicer učenci (po delovnem listu) opravijo sami; (op. metod.: seveda za delo v razredu izberemo le eno karakterizacijo ali morda dve, saj za več kljub predpripravi preprosto ni časa);
- preostale naloge opravijo učenci doma (gl. delovni list);
- oblikujemo sklepe in podčrtamo značilnosti Velikonjevega pisanja, jezika in sloga; izbrano delo vrstno klasificiramo; izoblikujemo njen sinopsis (posledice bolezne materine navezanosti na sina); zgoščeno povzamemo snov, temo, dogajalni prostor in čas; novelo slogovno umestimo; opozorimo na jezik, funkcije detajlov in barv.

Bio- in bibliografski zaznamek: Velikonjevo življenje predstavimo tako z odlomki iz ustreznih njegovih del (*Moje literarne lavorike*, *Nekaj trenutkov pred rojstvom in pozneje*, *Ko sem na svet prišel*, *Moj nekrolog*) kot tudi s podatki iz člankov o njem.

Literatura (preletimo le povojno): Šest let po pisateljevi smrti je J. Vidmar v *Literarnih kritikah* (1951) ponatisnil oceni *Otrók* in *Višarskih polen* in o prvih pisal zelo pohvalno; pisatelja je uvrstil v drugi rod dedičev moderne. Leto kasneje je na III. kongresu jugoslovanskih književnikov v Ljubljani nastopil M. Križar, ki je med vstricami o pravovernosti in navdušenju za nove čase izrekel tudi žal preslišane besede: "Človek mora biti moralno zelo hraber, da lahko opazuje dejstva in ne izgubi lastnega ravnotežja!" (Novi svet 1952, str. 877) Na te besede bi se bilo mogoče opreti tudi v našem primeru. Še leto kasneje je izšla prva Janeževa literarna zgodovina - brez Velikonjevega imena - kar je avtorju poočital tudi T. Debeljak v opombah k *Ljudem*. Kot da bi slišal kritične besede ali pa zaradi spreminjajočega se časa, je prof. Janež v drugi izdaji svoje literarne zgodovine Velikonji posvetil poseben odstavek (str. 559). Leta 1968 je o pisatelju pohvalno pisal dr. Slodnjak, žal pa je istega leta v *Krajevem leksikonu Slovenije* prof. Čopič v geslu Otlica pozabil zapisati, da se je rodil v bližnjem Dolu tudi Velikonja. Leta 1969 je v VI. knjigi *Zgodovine slovenskega slovstva* prof. Legiša podrobneje predstavil Velikonjev opus, 6. zvezek jugoslovanske enciklopedije iz istega leta (S-Ž) pa ga niti ne omeni; enako so ravnali uredniki *Male splošne enciklopedije*. Dr. Zadravec je Velikonjevo ime navedel v *Zgodovini slovenskega slovstva* (knjiga V) med "pozabljenimi" (str. 368), nazadnje pa so pisatelju namenili posebno geslo uredniki leksikona *Slovenska književnost* (str. 378). Težko presojam, koliko se je pisateljevo delo medtem bralo ali moglo brati, ker sem po posameznih knjigah sam segel šele pred kratkim. Verjamem pa opozorilu A. Puhar, da je pisatelju skorajda grozil "izbris", čemur po svoje pritrujeta S. Čuk v *Ognjišču* in A. Lah v reviji *Sree in oko*. Sam v (meni dosegljivem) opusu nisem našel nič takšnega, zaradi česar bi lahko nad deli izrekli anatemo. Človek ima šele tedaj pravico kaj odkloniti, ko tisto kar najbolje spozna in ko lahko odklonitev utemelji, nima pa nikakršne pravice tega odklanjati ali celo prepovedovati v imenu drugih.

Kar precej piscev opozarja na Velikonjev smisel za psihološko prefinjeno karakterizacijo junakov (o čemer nas prepriča tudi *Gospa Amalija*). Med prvimi je prav J. Vidmar opozoril na pisateljevo "psihološko nadarjenost in ljubezen do nezadoščenceh, pridušenih in mučnih usod" (1951, str. 366) in v oceni novele *Trigracije* celo zapisal: "Motno, zapleteno in mučno dekletovo čustvovanje ter premišljevanje je Velikonja podal s takim prodirnim instinktom in s tolikšno fineso, da je vsa, čisto groba masa njegove povesti kakor prežarjena s tem liričnim medijem" (op. cit., str. 368). Tudi S. Janež opozarja na pisateljev dar za "dušeslovno upodabljanje" (1957, str. 559); podobno zatrjuje L. Legiša, da je pisatelja "posebej mikala

psihološka obdelava" (1969, str. 140), iz česar bi še lahko sklepali, da je prav to tista Velikonjeva (tipična) kvaliteta, ki jo moramo približati učencem.

"Vsi so molčali. Povest jih je prevzela. Vsakdo je šel za svojimi mislimi. O, koliko misli sproži takale povest! In greš za njimi..." (Rezika, Zanke, str. 39)

Gospo Amalijo je v zbirki *Ljudje* ponatisnil Tine Debeljak; tako je izpolnil pisateljevo željo: "... a novele, ki jih imam za svoje najboljše stvari, še niso ponatisnjene" (*Moje literarne laborike*). V uvodu mu pritruje dr. J. Velikonja: "Te novele so vendar poleg *Otrok* najboljši in najbolj karakteristični del njegovega (očetovega -op. M.Š.) pisateljevanja, del, na katerega je bil sam najbolj ponosen. Z njim je tudi prinesel nekaj povsem novega v slovensko slovstvo: psihološko razčlenjevanje človeškega mišljenja in dela..." (*Ljudje*, str. 8-9). Še en motiv več, da sem prav v tej zbirki iskal "šolsko besedilo"!

Novelo je L. Legiša uvrstil med "psihološke povesti" in zapisal: "Videti je, da (pisatelj) dobro pozna človeka, poti njegovih misli, čustev in dejanj, včasih nerazločnih, kar nemotiviranih vezi med njimi. Zaradikušenega pogleda, ki nadzoruje osebe in dramatično zavlačuje razplet, bi pri trški družbi spod Čavna pričakovali dobrodušno, skoraj komedijsko razrešitev, pa se je pisatelj preveč vdal sentimentalni ginljivosti" (Legiša 1969, str. 266). (Op. metod.: navedek je ob kritični presoji lahko močna spodbuda za polemični razgovor) A. Lah je o noveli zapisal, da "upodablja oblastno polasčevalsko mater, ki ljubosumno ovira sina pri dobivanju ljubice oz. žene." (1991, str. 353)

Pozornejše branje odkriva tudi mnoge druge kvalitete; tako se je prav v tej noveli N. Velikonji posrečilo "najti lepoto" domače pokrajine: "*Izletniki pa so bili medtem že visoko sredi pobočja. Sonce je sijalo s svojo mehko toploto... Prijetna višnjevnodra svetloba se je prelivala preko dolin in gričev, preko kotlin in jas... Kakor bi pobočje odrezal, je naupično pod njimi ležala Vipavska dolina, polna sončne svetlobe. Zdelo se je, da zvoní poldne. Kakor da se vsa dolina dviga in diha v sončnem morju ter bi valovi pljuskali ob zveneče obrežje. Kras nad njo je bil zavrt v belo kopreno in tam za njim se je blestelo morje. Kakor svetel pas, konica velikanskega meča, ki šviga od juga...*" (*Gospa Amalija*, str.212). Tudi v tem segmentu se ponuja primerjava s Pregljevim delom *Otroci sonca*!

Mi bi radi analizirali predvsem naslovno osebo - Amalijo. Pomagamo si s shemo, izdelano po metodologiji (teoriji) dr. Z. Dikliča: rekonstruirali naj bi izbrane tipe karakterizacij (sociološko, psihološko, etično, v nalogi pa še jezikovnoslogovno):

SHEMA: TIPI KARAKTERIZACIJ NASLOVNE JUNAKINJE

(usmeritve za pozornejše, raziskovalno branje, referat...)

vrsta tip	1. sociološka kar. > socialni profil	2. psihološka kar. > psihološki profil	3. etična kar. > etični profil
oblika dela	— referat (poročilo)	— priprava poročil (zgoščeni zapis)	— skupaj v raz. (dopis v d. br.)

Raziskujemo:

1. poreklo, pripadnost sloju, odnose v družbi, vpliv okolja, družbeno prepričanje, politični nazor, ekonomski položaj itd.
2. razvojni lok Amalijine osebnosti, tipične reakcije, dogodke, besede, vzroke in posledice, manifestiranje (detajle!) psiholoških stanj, razvoj osebnosti itd.
3. družbeno pogojenost junakinjinih hotenj, dejanj, nazorov: odnos do sveta, družbe, ideologije, ljubezni; moralne vrednote itd.

Učenec:

1. rekonstruira, utemeljuje z navedki, identificira, razkriva (npr. razslojenost), opazuje socialne reflekse v govoru, obleki, obnašanju, kretnjah itd.
2. opazuje, uvideva, prepoznava, spremlja razvojne detajle/finese v reakcijah, govoru, ugotavlja karakt. napake, razvoj osebnosti, ocenjuje upravičenost dejanj itd. (delovni list A)

3. oblikujemo etični profil junakinje in etične koordinate osebnosti; ugotavljamo, če/koliko je spoštovana, razumevalajoča, pripravljena pomagati, se žrtvovati, koliko zmore biti pravična, iskrena, kakšen je njen odnos do veljavnih norm ipd. (delovni list A)

(op.: Učenci za nalogo opravijo še jezikovnoslogovno karakterizacijo: ugotavljajo jezikovne posebnosti, slog, tipike, posebej npr. funkcijo barv, detajlov, arhaizmov, pa metaforiziranost, plastnost, karikiranost jezika.../ Le kot delovno gradivo navajam poizkuse treh tipov, učitelj pa z učenci seveda odbere "svojega"!

Sociološka karakterizacija (usmeritve za referat).

Najprej naj utemelji naslov in nato lušči predvsem Amalijino socialno biografijo.

- Poišče naj začetne informacije: Amaliji je umrl mož, ko je bilo sinu Benjaminu 5 let; morala je "učiteljvat na kmete" (ironični podton); vso skrb je posvetila sinu in ga poslala v "mestne šole", (detajl: njena "priateljica" Brigita ima kar več sinov po mestnih šolah); ob začetku novele mu je 29 let; dogajanje se z "oglasom" usodneje zaplete že kar takoj po začetku.
- Sledi naj nadaljnjemu razvoju Amalijinega razmerja do Malikovih (zlasti do Poldke, manj do Dane in drugih tržanov): komentar prvega Amalijinega izbruha ("Saj je samo trgovec!"); Benjaminov odnos do tržanov? (materij jih posredno označuje: *notar, pravi, je nemogoče ljubosumen, zdravnik je za družbo tudi prestar, sodnik zoprn bahav, učiteljica Robnik pa samo lovi moža po trgu - skratka nova jara gospoda*); poglobljanje Amalijinega sovraštva, zaničevalnega prezira in gnusa (*Kako se moreš smukati okoli teh trgovskih pomočnikov, nič drugega niso kakor pomočniki. Kramarji!* - njena priljubljena psovka - prav krlčevskoli); vrsta prizorov, v katerih pisatelj profilira njen (tudi svoj?) odnos do srednjega sloja in njegove dominante - Malika (zanimivo bi bilo primerjati ta lik s sodnim slugo v dramoletu *Zlata čevčeljka* D. Smoletal- NR 1983), ki ga podrobneje označi (vrti npr. zlato veržico med prsti in jamra o lahkomišelnem zadolževanju ljudi, ponosen se spominja, da je prišel v trg s čevlji, zvezanimi s trto, s tremi groši v žepu, z vso doto v rdeči ruti, ko pa je prišla še mati, ki je sicer tihotapila kavo iz Trsta, se je odprla široka pot k socialni promociji in uspehu; trg dobro pozna in ve, da "kdor se ne klanja, tega ne vidi", in na pol grozeče dodaja, "koliko talentov ostane kje v malem trgu", kar je prav cankarjanskoli); Benjamin si išče ženo, vendar ga Amalija odvrča: "...jaz mislim, da si ne boš iskal neveste med temi kramarji", med to "površno inteligenco" (asociacija: dr. T. Velikonja se spominja: "Naša babica ga (očeta - op. M.S.) ni preveč cenila. Menila je, da bi se moral hribovski fant iz Trnoveškega gozda, če se je že priženil v nekdanjo fino trgovsko družino, držati ustaljenih pravil... Naš oče, str. 348; v Benjaminu bi torej bilo celo kaj avtobiografskega); zanimiva je tudi scena pri svetniku, ko Amalija ne more več prikrivati svojega odnosa do "trgovcev", do "trgovske objestnosti" in "kramarije", kmalu za tem pa jasno posvari sina: "Pomisli, tvoje oče profesor, jaz učiteljica, ti pa sluga kramarjem!"; socialni razvoj hkrati z novelo doseže vrh ob koncu 11. poglavja; učenec ga navede in razloži (opozori na nov detajl: mokrega Benjaminu Malikovi preoblečejo v obleko, sramotno in poniževalno za Amalijo, v neke sivorjave(!) križaste hlače in vijoličaste copate).

Tako je izdelan sociološki profil gospe Amalije.

Psihološka karakterizacija (dopolnjujemo poročila učencev).

1. Kakšno osebo/osebnost kažejo prvi stavki novele; s čim jih pisatelj posebej poudari? ("*Dve gospe sta sedeli v salonu. Gospa Amalija in gospa Brigita. Gospa Amalija, žena umerjenih preudarnih kretenj, kakor da uči; gospa Brigita pa okrogla debeluška, ki se ji je nos zmerom smehljaj; njen govor se je drobil kakor piškoti med njenimi prsti.*")
2. S čim avtor dorisuje uvodno skico? ("*Okoli usten se ji je črtala energična poteza, par sivih las, ki jih je vedno skrbno skrivala med močne kostanjeve lase, se ji je zablestelo na čelu. Na vsaki kretnji se ji je poznalo, da se je sama preborila skozi življenje. Svežost in odločnost njenega obraza je onih par sivih las le še povečalo.*" - Detajl!)
3. Ustavimo se ob naslednjem opisu in njegovem scenskem kontekstu: "*Vsa energija ji je zginita z obraza, tistih par sivih las jo je v tem hipu delalo onemoglo in staro, samo okoli usten ji je igrala razdražena bolelost in odpor bridkega spoznanja.*"
4. Poveden je nadalje odlomek, v katerem Brigita rahlo otožno pripoveduje o svojih sinovih, ki da ji "ne povedo ničesar, kako žive v velikih mestih", na kar odreagira Amalija z očitno zadrego, hkrati pa se ji zazdi, "da so za trenutek vsa tri okna planila v eno". Kakšno psihološko stanje ponazarja to simbolno oženje prostora? Kaj Amalija izgublja? Samozavest, upanje, iluzije, pogum?
5. Depresija se pogloblja, narašča bolešno ljubosumje, hkrati pa tudi njeni pritiski na sina, da ne bi več hodil h "kramarjem" (preplet različnih tipov karakterizacij). Pojavijo se spomini na njegovo otroštvo in nenavadna misel: "*Sama ni vedela, zakaj ga je tako rada opazovala kot otroka!*" Kaj to pomeni? (Detajl: med to sceno Amalija veže rožo pasijonko)

6. Nekaj trenutkov za tem se dogodi na pol groteskna transformacija, ki je ne smemo spregledati: "V njenem spominu je ta nagelj čez par hipov postal zeleno oko, ki je souvažno strmelo vanjo iz teme." (In nov detajl: medtem ko se v gospe poglobljajo občutki samote, nepotrebnosti, odvečnosti, ko se znova obudi boleči spomin na snubca, ki ga je že kot vdova zavrnila zaradi sina, ko v njej vse ječi in trepeti in se soba širi in viša, pa na oknu izzivalno dehti živordeč(!) Poldkin nagelj.)

7. Natančno naj se analizira str. 190. (Amalija stoji ob oknu - prav kot nekoč Ema Bovary - polna žgoče bolesti; pisatelj niza psihološka stanja od besa do želje, da bi Benjamina "imela samo zase, samo za svoje oči in srce", ki jih skušamo pojasniti)

8. Besedilo, ki sledi, daje odgovor na vprašanje: kako na vse to gleda Benjamin? (Zdi se mu namreč, kot da bi mati "stikala za njegovimi mislimi".)

9. Amalija prične delovati nerazodno, gl. sceno pri svetniku; pisatelj ostri njen psihološki profil. (Zopet detajli: s svetnikom sta se včasih kar rada videla, še v goriških letih, ko je bila ona znana lepota; Malikovi so ji milo zavili prav v časnik, v katerem je izšel zloglasni oglas, še več, "Še rdeče je bil podčrtani") S katerimi besedami reagira svetnik? ("Oprostite, gospa, to sklepanje je blaznost, čista blaznost, oprostite!") In Amalija? ("Ni blaznost! Ni blaznost!" - Končno je morala izreči tisto, česar se je bala.)

10. Psihološko karakteristična je tudi scena v tržaškem parku.

11. In vrh? ("Ali si šema? Ali se daš za pusta? Če že s teboj nimajo ti branjevcu nobenega ozira, naj bi ga imeli vsaj do matere! Vsaj meni naj bi prizanašali s takimi ostudnostmi. To je kramarska podlost! In ti ničesar ne vidiš, ničesar ne vidiš; samo zabuljil si se v tisto prismojeno nastavo, pa te vlečejo za medveda.") Pisatelj torej ob koncu 11. poglavja uporabi vse tipe karakterizacij! (Amalija besni, pramen sivih las jo dela še starejšo, misel se ji trga, zavest ugaša, med krohotom plane iz hiše in odvihra proti jezu, kjer se vrže na mlinsko kolo.)

(Asociacija na naslednje pisateljeve besede: "Če preseže mrzaz določeno točko, peče, če doseže bolest svoj višek, rodi smeh, in v to neločljivo, nedoznatno temo, ki spaja kri in beli smeh, obup in nebotične vriske, ljubezen in smrt, smo padli čez noč." - Pisma, DiS 1917.)

Pred nami je sedaj še psihološki profil gospe Amalije.

*

Etična karakterizacija (Če nam preostane še kaj časa, se je lotimo vsaj v grobih potezih.) Moralna lika gospe in njenega sina nam prikaže vrsta prizorov:

1. Amalija ljubosumno pazi na vsako sinovo besedo o dekletih, posebno o Malikovi Poldki; posledica je Benjaminov "čuden, privzgojen strah, neko tajno spoštovanje, da pred materjo sploh ni govoril o drugih ženskah".

2. Amalija se polna "samoljubja" bolešno prepričuje: "In on, on me ljubi!"

3. Amalija pred ogledalom (!) prisega, da Brigita zaman "meče" hčer za Benjaminom; (vodilni detajl: medtem ji zrcalo neusmiljeno kaže "pramen sivih las"; beg časa).

4. Prepíri s sinom razkrivajo vrsto njenih moralnih šibkosti in napak (ošabnost, grobost, oholost, zaničevanje in poniževanje, posmehovanje, prezir idr.).

5. Amalija odide k svetniku, da bi zahrbtno dosegla sinovo premestitev; kaj je torej v resnici z njeno materinskostjo in ljubeznijo?

6. Proti koncu novele Poldko ozmerja z nastavo". Itd. Tako končno nastane še etični profil naslovne junakinje.

*

Izluščili, prepoznali in opisali smo nekaj tipov karakterizacij gospe Amalije in izbrali smo vse predtem pridobljeno znanje in sposobnosti opazovanja! Učenci imajo le še nalogo, da na delovnem listu izpolnijo tisto, česar v razredu nismo utegnili, tj. predvsem jezikovnoslogovno analizo. V nastalem zapisu so podčrtane osrednje Velikonjeve značilnosti.

*

DELOVNI LISTI

A. — Katera od navedenih psiholoških stanj junakinja izrazite je kaže? (umirjenost, treznost, zaupljivost, blagost, vznemirjenost, strah, nezaupanje, zaničevanje, otopenost...)

- V noveli se začetna Amalijina samozavest postopoma krha, drobi, razpada. Katera od navedenih psiholoških stanj lahko v tem procesu ugotoviš: tescnoba (strah pred samoto), obsesijo (misel, ki se je ne moreš znebiti, si od nje obseden), histerijo (pretirano odzivanje), shizofrenijo (za katero so npr. značilni: povezanost z depresijo, motnje v čustvovanju, že kar "čustveno-čutna upepeljenost", "usljevaje misli", stalen sum, sovraštvo, strah, da te nekdo namerava uničiti, nesposobnost navezati normalne stike, znaki nasilnosti...), depresijo (pobitost, ki se poglablja, še posebej reaktivno depresijo (kot posledico izgube tistega, kar imaš rad) in njena tipična znamenja: melanholijo, nespčnost, beg v spomine, občutek krivde (brez vzroka), ki se lahko izteče v samomor?
- Ali lahko odkriješ katero izmed navedenih moralnih lastnosti/navad v osebnosti gospe Amaliije? (urejenost, varčnost, umirjenost, vztrajnost, poštenost, neomahljivost, odločnost, odgovornost, vljudnost, ljubeznivost, osornost, iskrenost, resnicoljubnost, častnost, nesebičnost, pravičnost, človečnost, skrbnost, zaupljivost, prijateljstvo, dostojanstvo), ljubezen (sram, čutnost, odkrita čustva, zavrtost, potlačitve...) (po O.Pavliku)
- B. — Primerjaj nekaj drugih krajših besedil z Gospo Amalijo (esej), npr. Pregljevo *Matkovo Tino* (Mladika 1921), *Sestri F.Kozaka* (LZ 1913), *Helena I.Preglja* (DiS 1919), ki je kasneje izšla v trilogiji *Otroci sonca*. (Spremljaj zlasti motiv sester, funkcijo detajlov, pokrajine, slog, poišči "vodilni motiv" itd.)
- Besedilo vrstno določi! Katere izmed lastnosti, značilnih za novclo, so med navedenimi? (Je srednje dolga pripoved, pripoveduje o enem dogodku, ima en vrh, ima eno osrednjo osebo, zaprt konec, je časovno strnjena, z dosti simbolike in poetičnosti, sveta ne komentira, kaže iracionalno podobo sveta in njegovo kompleksnost in problemskost, slog je izbrušen...) (po M.Hladniku)
- C. — Kakšen jezik razkrivajo naslednji odlomki? ("Pa ne boš trdila, da...morda, da...moj sin išče žene z oglasomi"; "jaz sem njegova mati...In on, on me ljubi!"; "Samo noč v sobi je slišala njene vzdihne in zvezde so blestele v njenih solznih očeh."; "In odkinkala je skozi vrata, kakor bi se poganjala s prsti in delala samo pet palcev dolge korake.")
- Med slogovnimi posebnostmi je za Velikonjo gotovo značilno vztrajanje pri detajlih. Bi lahko to označil kot minuciozno plastiko? (Opazuj karikiranost Brigitinega nosu na str. 179, 184, 185 ali "rdečo ruto" na str. 222, 224, 229, predvsem pa koder sivih Amalijinih las na str. 182, 184, 187, 197, 212, 220).
- Pisatelj opazneje in simbolno uporablja dve barvi. Kateri in kako? (pomagaš si lahko z opisom pomena barv v Trstenjakovi knjigi *Za človeka gre!* (str. 272 in 275)

Marjan Štrancar
Nova Gorica

NAVEDENKE IN LITERATURA

Narte Velikonja: Ljudje, Slovenska kulturna akcija, Buenos Aires 1955. SLOVENSKO BERILO, Družba sv. Mohorja v Ljubljani, 1942: Amerikanci, str. 84-86.

Jože Velikonja 1955: Moj oče. Ljudje, uvodna študija.

Tine Debeljak 1969: Zanke, Buenos Aires, uvodna študija.

Alenka Puhar 1990: N. Velikonja (1891-1945) - obsojen na izbris iz spomina. Delo, 28.VI.

S. Čuk 1991: Narte Velikonja, obletnica meseca. Ognjišče, št. 6, VI.

Irena Velikonja 1991: Narte Velikonja, Primorska srečanja, št. 119/120.

Tine Velikonja 1991: Naš oče. Srce in oko, PD, št.2, maj.

Andrijan Lah 1991: Ob stoletnici rojstva pisatelja Narteja Velikonje. Srce in oko, PD, št.2, maj.

Josip Vidmar 1951: N. Velikonja, Otroci, kritika. DZS Ljubljana.

Stanko Janež 1953: Pregled zgodovine jugosl. književnosti, I. Slovenska književnost. Obzorja, Maribor.

Stanko Janež 1957: Zgodovina slovenske književnosti, 2. izdaja. Obzorja, Maribor.

Anton Slodnjak 1968: Slovensko slovstvo, MK Ljubljana.

Lino Legiša 1969: Zgodovina slovenskega slovstva, VI., V ekspresionizmu in novi realizem. SM, Ljubljana

Jože Pogačnik - Franc Zadravec 1970: Zgodovina slovenskega slovstva I. - VIII, V. knjiga. Obzorja, Maribor.

Enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb, zv. S-Ž, (direktor M. Krleža), 1969.

Mala splošna enciklopedija, DZS, III. zv. P-Ž, Ljubljana, 1976.

Leksikon: Slovenska književnost. CZ, Ljubljana, 1982.

Ferdo Kozak 1913: Sestri. LZ, Ljubljana.

Ivan Pregelj 1919: Helena, Dom in svet.

Zvonimir Diklić 1990: Lik u književnoj, scenskoj i filmskoj umjetnosti. ŠK, Zagreb.

Miran Hladnik 1990: Slovenska kmečka povest. PD, Ljubljana.

Boža Kraker-Vogel 1991: Skice za književno didaktiko, Ljubljana.

Anton Trstenjak 1991: Za človeka gre, izbrana poglavja. Obzorja, Maribor.